

לשוננו לעם

עורך: משה פלורנטין

מתוך

כרך נה, תשס"ה-תשס"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הניקוד שלנו על פרשת דרכים

התוכן

- הניקוד שלנו במשבר
- הניקוד שלנו והמציאות הלשונית
- השיטה המוצעת
- ענייני דקדוק:
- א. וי"ו החיבור ואותיות בכ"ל (לפני מילה לא מיוחדת)
- ב. ה"א הידיעה לפני עיצור גרוני
- ההפסד – טשטוש הבחנות
- פכים קטנים
- הרחבה של הניקוד המסייע
- שיטת ניקוד זו, מה שם ייקרא לה?
- שורשים
- "חוקי ההברות"
- האפשר לכתוב דקדוק לפי שיטה כזאת?
- כללי נטיית השם
- (דוגמה על פי השיטה המוצעת)
- נספח: מגילת העצמאות של מדינת ישראל
- (דוגמת טקסט מנוקד על פי השיטה המוצעת)

הניקוד שלנו במשבר

בוועדת הדקדוק של האקדמיה ללשון העברית, שכל עיסוקה בתצורת המילים, עולה מפעם לפעם שאלת הבחירה בין קמץ לפתח ובין צירי לסגול, כלומר בין סימני ניקוד שאין להם ביטוי מובחן בתורת ההגה של העברית התקנית. כוונת הוועדה היא לכוון לתנועה ה"מקורית" שהייתה נוהגת במילה הנדונה אילו זו הייתה מגיעה לידינו על ידי מסורת טבריה, שבה ההבדל בין צירי לסגול ובין קמץ לפתח היה לו ממש בהגייה. הבעיה מגיעה לכדי דרגה של "וירטואליות" כשהמילה הנדונה היא מילה מודרנית שאולה מן הלעז, וביתר שאת בתעתיק של שם פרטי או שם מקום בלשון אחרת. לא אחת נשמעת נימה של אי־נוחות מעצם הצורך בהכרעה בעניין שאין לו ממש בתורת ההגה שלנו, אלא כפוי עלינו מכורח שיטת כתיבה שמקורה בניב עברי שאינו מתאים לתקן הלשון שלנו, התקן שהאקדמיה עצמה מופקדת עליו. ומעל הוועדה מרחפת התחושה ששיטת הניקוד הזאת סופה לפנות את מקומה, במוקדם או במאוחר, לשיטה שתתאים יותר לצורכי העברית התקנית שלנו.

אפשר היה להתעלם מן האווירה השוררת בוועדה לדקדוק אילו היה זה עניין פנימי, הנוגע לעיסוקם של חברי הוועדה בלבד. אלא שהניקוד נתון במשבר, מסיבות אחרות, גם מחוץ לכותלי ועדת הדקדוק. תורת הניקוד יצאה כמעט כליל ממערכות החינוך ואינה ידועה למעשה אלא לקומץ מקצוענים שתורה זו אומנותם. אבל נחזור לוועדת הדקדוק.

בשנים האחרונות נהגתי לשבץ בכל ישיבה הערה בדבר הצורך בשיטת ניקוד חדשה. מודה אני שהערותיי לא תמיד היו לצורך הדיון בנושא שעל סדר היום, ומתוך כך נהפכו לדבר של בדיחות ולא נכללו בדינים והחשבונות של הישיבות. אבל פעם אחת פניתי לחבריי בוועדת הדקדוק ושאלתי אותם במלוא הרצינות מה להערכתם תוחלת החיים של שיטת הניקוד הקיימת, והאם יש טעם להתחיל לחשוב על חלופה; כלומר על חלופה שתהיה מקובלת על דעתם – דעת חברי ועדת הדקדוק – ושיהיה לה סיכוי להתקבל גם על דעת המליאה, ובסופו של דבר על ציבור שוחרי העברית כולו. על השאלה בדבר תוחלת החיים של שיטת הניקוד שלנו לא התחייב אדם להשיב; על השאלה בדבר הסיכוי לשיטת ניקוד חלופית התשובה של יושב ראש הוועדה הייתה אופטימית למעלה מכל מה שיכולתי לצפות: "אם יהיה בכוחה של שיטת ניקוד חדשה לתאר את תצורת העברית תיאור נאות, יש לה סיכוי להתקבל".

למען האמת, על השאלה הראשונה – מה תוחלת החיים של שיטת הניקוד שלנו – גם אני איני מוכן להתחייב. אבל אני מוכן לעשות כל מה שביכולתי כדי שביום שתבשל ההכרה שהשיטה קרסה ואין מי שיוכל עוד להצילה, ואנשי המעשה יתחילו לשאול זה את זה בחרדה "ועכשיו, אבוי, מה נעשה?", ולאחר

דיונים יחליטו להקים ועדה וכו' וכו' – אני מוכן לעשות כל מה שביכולתי כדי שבאותו יום תימצא לפניהם חלופה סדורה ומגובשת מן המוכן.

התחלתי אפוא לעבד שיטת ניקוד חלופית, שאם האקדמיה ללשון העברית תסמוך עליה את ידה, היא תוכל להיכנס לשימוש בהדרגה במשך עשור או עשור וחצי מיום קבלתה. עיקרי השיטה הם ביטול הקמץ והסגול ופישוט כללי החטפים, בהשראת כתבי יד מימי הביניים¹ וברוח דברים שאמר פרופ' זאב בן-חיים לפני ארבעים ושש שנים: "הניקוד עשוי לשמש כלי הדרוש לנו, רק אם ייעשו בו תיקונים, אם תיעשה בו ריפורמה, שתבטל את הקמץ, אולי אף את הצירי או את הסגול, וחטפים".² ובמקביל התחלתי לכתוב ספר דקדוק שיהיה מבוסס על אותו ניקוד, שברגע שיטענו לפניי שבשיטה הזאת אי אפשר "לתאר את תצורת העברית תיאור נאות", אוכל מיד לשלף את ספר הדקדוק שלי ולהכריז: "אפשר! הנה!".

המצפים ל"מהפכה רבתי" בוודאי יתאכזבו למשמע ההצהרה שהשיטה שאני מדבר עליה מכוונת לעברית התקנית. בכך אני מתכוון לאותה עברית שהאקדמיה ללשון העברית מטפחת, ללשון שיועצי הלשון ב"קול ישראל" טורחים לשים בפי הקריינים, ללשון הנלמדת בבית הספר – בקיצור, לעברית ה"טובה". בעברית הזאת, להלכה, אמורה להתקיים הכפלת האותיות המסומנות בדגש חזק; בעברית הזאת אמורה להתקיים ההגייה העיצורית של ה"א בסוף תיבה כשהיא מסומנת במפיק; בעברית הזאת השווא של וי"ו החיבור ושל אותיות בכ"ל משתנה לפי התניות ידועות. כל זה צריך להתבטא בשיטת הניקוד המיוחלת. אין כוונה אפוא לפגוע בדקדוק התקני עצמו. גם ההמלצות המעטות לתקנת הדקדוק התקני שאני מעלה אגב קביעת השיטה המוצעת מבוססות על כללים שוליים בניקוד הטברני עצמו או במסורות אחרות של העברית, כמנהג ועדת הדקדוק בכל נושא העולה על הפרק.

שיטת ניקוד חדשה אינה מחייבת שינוי בכתוב. משתי שיטות הכתיב התקניות שלנו יש סיבות טובות לאמץ לצורך זה את הכתיב המלא דווקא, המכונה "חסר הניקוד", שמעתה הכינוי "חסר הניקוד" יחדל להתאים לו.

השיטה המוצעת היא מעין פישוט של הניקוד הקיים, אבל עליי להדגיש הדגש היטב שפישוט אין פירושו בשום פנים ויתור לעמי ארצות, אלא פריקת מטען היתר מעל תורת הכתיבה לצורך טיפוח נאות של העברית התקנית. אם מערכת החינוך תסמוך את ידה על שיטת הניקוד הזאת, ישוחרר המורה לדקדוק מלהוציא את זמנו ואת זמן תלמידיו על "חוקי הברות", ויוכל להתפנות לענייני

1. ראה מ' מישור, "ניקוד כ"י ארפורט של התוספתא – לקח מעשי", לשוננו לעם נג (תשס"ב), עמ' 143–147.

2. ראה ז' בן-חיים, "הכתיב והוראתו בבית הספר", לשוננו לעם יא (תש"ך), עמ' 51.

תצורה מהותיים. ניקוד מפושט זה יחזיר את הביטחון העצמי לכל מי שיבוא לנקד מילה עברית או חלק ממנה, ועל ידי כך יוסר אות הבורות מעל מצחם של משכילים יודעי עברית מופתית, מהם סופרים ומשוררים, הנזקקים לשירותי נקדנים מקצועיים.

הניקוד הטברני ימשיך למשול בכיפה ב"ספרי קודש" ובמהדורות השירה הקיימות, ויהיה היסוד לחקר העברית בחוגי העברית במוסדות להשכלה גבוהה לצד שיטות ניקוד אחרות, בעיקר הניקוד הבבלי, שהוא הבסיס למסורת החיה של יהודי תימן.

במאמר זה מוצעת שיטת ניקוד ברוח העקרונות האלה. לשם הבלטת ייחודה של השיטה המוצעת לעומת הניקוד התקני הקיים (הטברני) נספח מדגם של כללי נטיית השם, מעין שכתוב הכללים שהתפרסמו בלשונו לעם נא-נב (תש"ס-תשס"א), חוברת ד.

הניקוד שלנו והמציאות הלשונית

הניקוד לשיטותיו הומצא כידוע במאה השביעית או השמינית, כשארון הספרים היהודי כבר נשא את כובד משקלה של ספרות חז"ל הקלאסית.

שיטת הניקוד שאנחנו משתמשים בה היא מורשת אסכולת טבריה. אסכולה זו טיפחה מסורת לשון שהיו בה שבע איכויות תנועותיות והבדלי כמות שעיקרם הבחנה בין תנועות מלאות לתנועות חטופות, גם הן שבע. אסכולת טבריה המציאה מערכת סימנים דיאקריטיים – סימני הניקוד המכונה "טברני", על שם אסכולת טבריה – שהתאימה כמובן למסורת ההגייה שביקשה לתאר: שבע תנועות "מלאות" וכנגדן שבע "חטופות", לעולם לא מוטעמות. לציון שבע התנועות המלאות שימשו שבעה סימנים: סגול, פתח, קמץ, חולם ושוורק (או קיבוץ). אשר להבחנות בהגייה – הצירי קרוב יותר באיכותו לחיריק והסגול קרוב יותר לפתח; הקמץ מציין בכל מעמד איכות אחת, בין הפתח לחולם; לקיבוץ ולשוורק הגייה שווה, והשימוש בזה או בזה מותנה בקיומה או בהיעדרה של וי"ו. לשבע התנועות החטופות שימשו, בעיקרון, סימנים מורכבים משווא ובצדו סימן התנועה המלאה הקובעת את איכותה: חטף-חיריק, חטף-צירי, חטף-סגול וכו'. האיכות של התנועות החטופות הייתה מותנית במידה רבה בסביבה הפונטית: לפני גרונית – כתנועת הגרונית; לפני יו"ד – כחיריק; בשאר המקרים – כפתח. במקרים האלה יכלו הנקדנים להסתפק בסימן השווא בלבד (שסימן גם היעדר תנועה) ולהסדיר את דיוק הקריאה על ידי "חוקי מימוש": מצד איכות השווא דיו תיקרא אפוא דיו וקחי תיקרא קחי, תאנה תיקרא תאנה, ברכה תיקרא ברכה וכו' (שרידים מן הסימון המלא של התנועות החטופות עדיין מצויים במהדורות מסוימות של המקרא, כגון שפלי, קערה). סימון התנועות החטופות בסימנים

מורכבים (החטפים) נותר בעינו במקרים שהתנועה החטופה אינה תלויה בגורם מתנה: **אָמֶת, נֶעְלָם, עֲמָרִים** וכו'. בעלי המסורה הטברנית טיפחו את מסורתם בהקפדה מעוררת התפעלות. הם ציינו גוונים דקים בהטעמת התיבות ובתיאור מסורת הנגינה בקריאה בציבור, וטרחו להוציא מתחת ידם ספרים מדויקים ביותר מצד שימור הכתיב המלא והחסר באמות הקריאה (תחום פרוץ ביותר בנוסח המסורה), מצד חלוקת הפרשיות ומצד דיוקי מסורת אחרים, מלווים הערות טקסטואליות. אין תמה שעותקים טברניים של התנ"ך שימשו מקור להעתקה בקרב סופרים בשאר קהילות ישראל בעולם ותרמו להפצת הניקוד הטברני במרחב היהודי כולו.

במקביל פיתחו אסכולות אחרות, שמסורת לשונן הייתה שונה במספר תנועותיה מאסכולת טבריה, מערכות סימנים שונות, כל אחת בהתאם למסורת ההגייה שלה: בבבל – שיטה בת שישה סימני תנועות (היא המקור למסורת תימן); בארץ ישראל, בצד השיטה הטברנית – שיטה בת חמישה סימני תנועות (היא המקור למסורת ספרד). מסורות אלו נכונות וכשרות לא פחות מן המסורת המקומית של בני טבריה. אדרבה, בפרטים אחדים מסורות אלו שמרניות יותר ממנה ומתאימות יותר לנוסח הכתיב של המקרא, בעוד שמסורת טבריה נאלצה לציין קרי שונה מן הכתיב. כוונתי לתיבות שבהן קמץ או חטף-קמץ מיוצגים באם קריאה וי"ו והמסורות האחרות גרסו בהן חולם, כגון **וגָדֹל-חֶסֶד** (תהלים קמה, ח), **אֹנִיּוֹת** (דברי הימים ב ח, יח). הצד השווה שבכל שיטות הניקוד – שאפשר היה להרכיב את סימניהן למעשה על כל שיטת כתיב, בלא להתחשב בקיומן או בהיעדרן של אמות קריאה. ברבות הימים – ובהדרגה – השתלטה מערכת הסימנים של אסכולת טבריה על כל קהילות ישראל, ועל ידי כך נוצר חוסר התאמה בין סימני הניקוד ששימשו בכתב למסורת הלשון האמתית של כל קהילה וקהילה.

הניקוד הטברני היה לנחלתם של המדקדקים בספרד של ימי הביניים. אלו ניסו לפרש את שיטת הניקוד שהייתה נקוטה בידם – השיטה הטברנית – לאור ההגייה שבפיהם, שמקורה במסורת אחרת שלא הכירה אלא חמש תנועות. בעיקר היה עליהם להסביר את ייתור הסימנים – שני סימנים לתנועת [e] (הצירי והסגול), שניים לתנועת [a] (הפתח והקמץ במקצת היקרויותיו) ושניים לתנועת [o] (החולם והקמץ במקצת היקרויותיו) – ולהמציא כלל שיסדיר את הגייתו של סימן הקמץ. מן המימושים המגוונים של השווא (הנע) יכלו להתעלם, שכן אין להם ייצוג בכתב (במקצת קהילות ספרד הגייתו הייתה [e] ובמקצתן [a]; לבסוף השתלטה [e], כידוע).

מכוח החזקה שקנתה לה שיטת ניקוד זו בכל קהילות ישראל, על אף המלאכותיות בשימושה, היא נחשבת לשיטת הניקוד היחידה, וכל סטייה מכלליה כמוה כשגיאה. יתר על כן: בעקבות כללי כתיב "דקדוקי" שהתגבשו על פיה נוצרה

זיקה מחויבת, כביכול, בין כתיב האותיות ובין השימוש בסימני הניקוד, עד כדי כך שאם בטקסט הכתוב בכתיב מלא ראה כותב בן ימינו לנקד תיבה שלמה, מיד הוא נוטש את הכתיב המלא ונוקט במילה הנדונה כתיב "דקדוקי". נוהג זה מנוגד למהותו של הניקוד מעיקרו, שייחודו כאמור בחוסר התלות באותיות.

המאמצים שהשקיעו המדקדקים לגשר על פני הניגוד בין העברית שבמסורת ההגייה שבפיהם ובין שיטת הניקוד הטברני, סופס שיצרו את ההשליה שזו וזו ירדו כרוכות לעולם, ואי אפשר לתאר את מבנה המילה העברית תיאור מלא ונכון אלא בניקוד הטברני. העיוות – התמים כמובן – גלוי לעין. אבל השיטה עשתה חיל, ובסופו של דבר, אחרי דורות של פעילות דקדוקית, הגיעה לכלל גיבוש משוכלל ביותר: מערך של ניגודי כמות בין חמישה זוגות של תנועות. תורה זו העמידה כללי ניקוד יעילים למדיי, שהיה בהם כדי להסדיר במידה רבה את הופעתן של התנועות לפי סוגי ההברות. הדקדוק "שלנו" – הנלמד היום בבית הספר – הוא מורשת תורה זו. הכתיב ה"דקדוקי" שלנו – מעשהו של דוד ילין בעשור הראשון של המאה העשרים – משלב לתורה זו את תוצאות הדקדוק ההיסטורי, ועשוי ליצור השליה שבזמן היסטורי כלשהו (בזמן המצאת הניקוד?) היה כביכול הבדל פונטי בין התנועות הארוכות ובין מקבילותיהן הבינוניות (צירי, קמץ גדול וחולם שמקורם בתנועות פרוטושמיות קצרות).

תחיית הלשון – ועמה דורות של דוברים שהעברית לשון אמם – צמצמה את ההזדקקות לכתב לצורך לימוד הלשון. השימוש בכל סימני הניקוד בכתיבה נעשה מיותר, ובכתיב הרווח בפרוזה לסוגיה, המרבה באמות קריאה, די בניקוד מסייע. המאמץ בלימוד הניקוד – בין על ידי שינון כללים ובין על ידי הטלת תמונת המילה המנוקדת על הזיכרון – נעשה גדול לאין שיעור מן הברכה המעשית המופקת ממנו, ותחת היותו כלי לתועלת התקשורת היה למעמסה שאין הציבור יכול לעמוד בה. התוצאה היא צמצום הדרישות מצד הממונים על החינוך והפקדת מלאכת הניקוד – בסוגות שהניקוד חובה בהן, כגון בשירה – בידי נקדנים מקצועיים (ואוי לו למשורר הנזקק לאחר שינקד את שיריו).

כאן המקום להקשות על מניחי היסוד של הדיבור העברי בארץ ישראל, מדוע לא בחרו בהברה האשכנזית, המתאימה בתנועותיה למסורת הטברנית. הרי בכך הייתה נפתרת מאליה בעיית ההתאמה בין המבטא לניקוד, והיינו יכולים לאמץ את ספרי הדקדוק שהנחילו לנו הטברנים במקום התורה המסורבלת של מדקדקי ספרד. התשובה היא שבחירת ההברה הספרדית התבססה בראש ובראשונה על שיקול אידאולוגי (לפי התפיסה המדעית של אז): ההברה הספרדית נבחרה מפני שהיא נכונה יותר, מפני שהיא נאמנה לעברית של אבותינו יותר מן האשכנזית.³

3. ראה ז' בן-חיים, במלחמתה של לשון, ירושלים תשנ"ב, עמ' 253; וכן דברי א' בן-יהודה באספת היסוד של הסתדרות המורים, זיכרון יעקב, תרס"ג (לקט תעודות לתולדות ועד

לאחר גיבוש מערכת פונולוגית תקנית בארץ ישראל המתחדשת מן הראוי היה לקום ולאמץ שיטת ניקוד שתתאים לתורת ההגה והצורות של העברית שלנו, כמתחייב מעצם מהותו של הניקוד. ובכן, מה מעכב? החשש משמיטת הקרקע מתחת לדקדוק העברי, כפי שהבינו אותו מורינו לפנינו; ואולי האמונה התמימה שהניקוד המסור חלה עליו משום קדושה. לאמתו של דבר ההפך הוא הנכון. הניקוד הוא אמנם המשענת הנאמנה שבעל הקריאה נסמך עליה כדי להתקין את עצמו לקריאה בציבור, אבל הקריאה עצמה נעשית כידוע מתוך ספר לא מנוקד. ספר תורה שיש בו ניקוד כתוב הרי הוא פסול לקריאה בבית הכנסת.⁴

השיטה המוצעת

עיקר גדול בשיטה המוצעת הוא ביטול התלות של הניקוד בקיומן או בהיעדרן של אמות קריאה. בכך יש משום החזרת הגלגל אל המצב שקדם לפעולת המדקדקים שניסו לכפות על העברית שיטת כתיב מעין ערבית.

הצעד המהפכני ביותר בשיטה המוצעת הוא ביטול גמור של שני סימני ניקוד: הקמץ והסגול. תחליפי הקמץ שבניקוד הקיים הם הפתח והחולס, בהתאם להגייה התקנית; תחליף הסגול הוא הצירי (סִפֵּר), שהגייתו התקנית כהגיית הסגול ([e], לא [ey]). בכך יסתכם מספר סימני התנועות בחמישה.

השווא והחטפים צריכים שיקול זהיר. מהותו הפונולוגית של השווא היא היעדר הבחנה באיכות התנועה. הדבר בא לידי ביטוי תפקודי בצורות הנטייה לעומת צורות היסוד של המילה, בהתרחק התנועה מן הטעם: שווא בצורה נטויה עשוי להיות תחליף של תנועה מלאה, כגון קָבֵל-קָבֵל, שָׁמֵר-שָׁמֵר, יָכֵל-יָכֵל. בצורת היסוד של המילה שווא מייצג תנועה היסטורית שבעברית הומרה בשווא בהיותה מרוחקת מן הטעם.

אין בעברית התקנית מהות פונטית "שווא נע". ההגייה התקנית של שווא בראש תיבה, גם לפי המהדרין מן המהדרין, זהה בכול, גם באורך התנועה, לסגול-צירי. למשל הגיית השווא ברי"ש שבצורת היחיד סִפְרָכֶם שווה להגיית הצירי ברי"ש שבצורת הרבים סִפְרִיכֶם. ההבדל באורך שהיה קיים לפנינו בעברית בין השווא הנע ובין התנועות המלאות אינו מתקיים בעברית שלנו (ולא במסורת החיה של בני העדות הספרדיות). אשר להגייה הרווחת, שווא בראש תיבה פעמים שהגייתו אפס, כגון במילה גְּלִימָה, ופעמים שהגייתו [e], כגון במילה לְגִימָה. הסימון של שני יסודות פונטיים שונים (אפס, [e]) באותו סימן (שווא) נועד לשרת

הלשון והאקדמיה ללשון העברית תר"ן-תש"ל ולחידוש הדיבור העברי, ירושלים תש"ל, עמ' 160.

4. שולחן ערוך, יורה דעה, רעד, ז.

תכלית מורפולוגית: לציין ששתי המילים – **גְּלִימָה**, **לְגִימָה** – בנות משקל אחד הן, והתנהגותן שווה למשל בהצטרף אליהן אותיות ובכ"ל: **וּגְלִימָה**, **וּלְגִימָה**. מן הטעמים האלה, לפי השיטה המוצעת, יתקיים השווא כמו בניקוד הקיים.

הוא הדין לחטפים: אין בעברית התקנית שלנו מהות פונטית "חטף". הגיית החטפים זהה להגיית התנועות המלאות המקבילות להם. אלא שכאן, לעומת השווא, המצב מורכב יותר. בניקוד הטברני החטפים באים בשני מצבים: (א) במצב מקביל לשווא נח: **מֶאֱמֵר**, **הַעֲבִיר**, **צִהְרִים**; (ב) במצב מקביל לשווא נע: **אָגוֹז**, **עֲרֵבָה**, **אֲנִיה**, **שׁוֹאֲלִים**.

במצב א החטף הוא מעין "גלישה" של התנועה הקודמת אל מעבר לגרונית. אחרי סגול, פתח וקמץ החטף הוא בגון אותה תנועה (**הַעֲבִיר**, **מֶעֱבִיר**, **מֶעֱבִיר**), ואחרי חיריק וקיבוץ הוא בגון הפתח (**שֶׁעֶשְׂע**, **מִשְׁעֶשְׂע**). מצד התפקוד אפשר לראות את השווא ואת החטף במעמד זה כשני ביצועים שבבִּרְרָה: **הָאֲדִים**–**הָאֲדִים**, **לִחְשׁוֹב**–**לִחְשׁוֹב**, **הָעֵתֶק**–**הָעֵתֶק**. נראה שבלשון החיה שלנו יש העדפה לשווא אחרי חיית ולחטף אחרי אה"ע.

במצב ב עומדים החטפים שמקורם בתנועה מלאה, בין במילה נטויה ביחס לצורת היסוד שלה, בין בצורת היסוד של מילה ביחס לצורתה ההיסטורית המשוערת.

המרת התנועה המקורית בחטף תלויה בגורם ההטעמה. בצורות הנטויות חטף-קמץ הוא תחליפו של חולם שבצורת היסוד וחטף-פתח הוא תחליפם של הפתח או של הצירי. כלומר בעוד שחטף-פתח מנטרל את הניגוד בין הקמץ לצירי, כגון **עָנוּם** ריבוי של **עָנוּ** ו**עֲנָבִים** ריבוי של **עֲנָב**, חטף-קמץ ממיר את החולם, הזהה לו בהגייתו, כגון **עָנִי**, צורת הנסמך של **עָנִי**. הצעתי היא שחטף שמקורו בתנועה מלאה יתקיים בצורות הנטייה והנסמך של המילה רק אם יש בו משום נטרול של שתי תנועות יסוד שונות. לפי עיקרון זה חטף-פתח יתקיים בעינו, ושאר החטפים לא ישמשו בצורות הנטייה והנסמך: **אָזוּרִים**, ולעומת זאת **אָמוֹנו** (בניקוד הקיים: **אָמוֹנו**), **חֲרָבוֹת** (בניקוד הקיים: **חָרְבוֹת**).

העיקרון הזה יוחל גם על צורת היסוד של המילה. את החטפים בצורת היסוד של המילה, המלווים בדרך כלל את העיצור הראשון שבה, אפשר לראות כנטרול של תנועה מלאה היסטורית לפי הכללים החלים בפועל על הצורות הנטויות, בבחינת החזרת מילה אל עיקרה: **הַבְנָה**, ולעומת זאת **אֲמַת** (בניקוד הקיים: **אֲמַת**), **אֲנִייה** (בניקוד הקיים: **אֲנִייה**).

השימוש בתנועות מלאות במקום בחטפים בתנאים שפורטו למעלה ממשיך קו דקדוקי קדום. במסורת הטברנית יש צירי במקום חטף-סגול הצפוי: "אשר תאפו **אִפּוֹ**" (שמות טז, כג); הריבוי של **אָבִיר** בלשון המשנה בכל המסורות החיות הוא **אֲבָרִים** בצירי. וכן יש חולם במקום חטף-קמץ הצפוי: **אֲהָלִים** (בראשית כה, כז);

ולמעשה בכל נטיית הריבוי של אֶהָל, והוא הכלל בכל המסורות ללשון המשנה בריבוי של הסגוליים במשקל פֶּעֶל.⁵ כך מנהג הניקוד הבבלי והארץ-ישראלי.

ענייני דקדוק

א. וי"ו החיבור ואותיות בכ"ל (לפני מילה לא מיוחדת)

החולם והצירי המוצעים במקום החטפים המקבילים להם, דינם יהיה כתנועות מלאות לכל דבר וניקוד וי"ו החיבור ואותיות בכ"ל שלפניהם יהיה שווא. המצב לפני הצירי לא יגרום למעשה שינוי בהגייה, שכן לפני חטף-סגול ינוקדו אלו בניקוד הטברני בסגול (אמת וְאִמּוֹנָה) ובניקוד המוצע בשווא (אמת וְאִמּוֹנָה), והרי הרצף וְאִ- שווה בהגייה התקנית לרצף וְאִ-. הבדל ייווצר במקרים נדירים ביותר, בהצטרף שתי אותיות שימוש למילה כגון אָגוֹז, שבניקוד הטברני תנוקד וְכִאָגוֹז, בְּכִאָגוֹז, ואילו בניקוד המוצע תנוקד וְכִאָגוֹז, בְּכִאָגוֹז. המצב לפני החולם יגרום שינוי של ממש, שבמקום וְחִדָּשִׁים, בְּחִדָּשִׁים וכו' בקמץ קטן ינוקד וְחִדָּשִׁים וכו' בשווא. נדמה לי שבמקרה זה תורגש הקלה גדולה אם יאומץ הניקוד המוצע ותשתחרר הלשון מהגייה מוזרה בעליל לאוזן הישראלית. היא תשתחרר גם מניקודים מעין בְּאִנְיָה, שאין לדעת מהם אם המילה מיוחדת או לא.

לעומת זאת ניקוד אותיות שימוש בפתח אינו זר לאוזנו, ובצירופי לשון מסוימים הוא נשמע נורמלי לחלוטין, כגון שוֹר וְחִמּוֹר, גַּם אֲנִי בְּחִלּוֹמִי, ובעיקר בפזמונים (ובתיקון יתר: בְּחִלּוֹנִךְ, וְאִנּוֹכִי). נמצא שקיום חטף-פתח בראש מילה לא ישנה את מנהג הלשון.

ב. ה"א הידיעה לפני עיצור גרוני

ה"א הידיעה שניקודה קמץ בניקוד הטברני תנוקד כמובן בפתח, כמו כל קמץ שהגייתו [a] בשיטת הניקוד המוצעת. אשר למקרים שבהם ה"א הידיעה מנוקדת בסגול, הדקדוק הקיים מגדיר אותם מתוך זיקה לקמץ הגדול, ויכול להיווצר הרושם שבשיטה שאין בה הבדל בין קמץ לפתח לא יהיה אפשר לכלול כלל שיקבע מתי ה"א הידיעה מנוקדת בתנועת [e]. אף על פי כן לא יקשה לקבוע כלל, אם נמיר את המושג "קמץ בהברה בלתי מוטעמת" במושג "פתח בהברה פתוחה בלתי מוטעמת": ה"א הידיעה המצטרפת למילה הפותחת באותיות הח"ע שתנועתן פתח בהברה פתוחה בלתי מוטעמת תנוקד בצירי: הַחֲבֵר, הַאִישָׁה הַהֲרָה, הַעֲנִי, הַהֲרִים, הַעֲרִים, בֵּית הַעֲלָמִין.

לכלל הזה יש להוסיף את המילים בנות הברה אחת שבהן ח"י"ת קמוצה בהברה מוטעמת. לפי הניקוד הטברני הברה מוטעמת שתנועתה קמץ מתנה ניקוד ה"א

5. ראה ח' ילון, מבוא לניקוד המשנה, ירושלים תשכ"ד, עמ' 20.

הידיעה בסגול רק כשהעיצור הפותח הוא ח"י"ת. מלבד צורות הפסק מקראיות על דרך **בְּחָרָב** מדובר למעשה רק בשמות בני הברה אחת: יום טוב **הַחֵל** בשבת, אדם **הָחָס** על ממונו. במעמד זה יש הבדל בין מילה שתנועתה קמץ למילה שתנועתה פתח: **הַחָג השמח** (כך לפי קביעת האקדמיה ללשון העברית) לעומת **הַעוֹף הַחָג על גוזליו**; **הַכִּלִּי הַחַד** לעומת **הַחֵד חידות**; **הַמֶּרֶק הָחָס** לעומת **הָחָס והַחֲמוֹת**. ניתן להגדיר את ניקוד ה"א הידיעה במקרים אלו כדלהלן: לפני שמות מגזרת ע"ו (או על דרך גזרת ע"ו) בני הברה אחת הפותחים בחי"ת פתוחה – **חַב, חָג (חו"ג), חֵד (חו"ד), חֵל, חָס, חַש וכן חָס (יחותן)** – ה"א הידיעה תנוקד בצירי: **הַחַב, הַחֵל וכו'.**

הנה, אין קושי עקרוני להמציא הגדרה שתקיים את הכלל הקובע מתי ה"א הידיעה תנוקד בצירי (כנגד סגול בניקוד הקיים) גם לפני מילה הפותחת בהברה מוטעמת, למעשה בת הברה אחת, בלא להזדקק לישות קמץ. אף על פי כן הכלל הזה הוא מיוחד מאוד. הוא חל על קבוצה קטנה מאוד של מילים (שבע במספר), והוא מייחד את העיצור חי"ת מבני קבוצתו ה"א ועי"ן, שבהם הכלל חל על הברה לא מוטעמת בלבד. נראה לי אפוא שאפשר לשקול "יישור קו", כלומר לבטל את הכלל החל על חי"ת בהברה מוטעמת ולכלול כלל אחד לה"א, לחי"ת ולעי"ן.

כאמור למעלה בדבר ניקוד אותיות ובכ"ל, החולם והצירי המוצעים במקום החטפים המקבילים להם דינם כתנועות מלאות לכל דבר. לפיכך שמות הפותחים בחי"ת ותנועתם הראשונה חולם שמקביל לו חטף-קמץ בניקוד הטברני, ה"א הידיעה תנוקד לפנייהם בפתח, כגון **הַחֹדְשִׁים, הַחוֹטְרִים, הַחוֹמְרִים**, כנגד **הַחֲדָשִׁים** וכו' בניקוד הקיים.

סטיות אלו מן הדקדוק הטברני נתמכות במסורות לשון שבשולי דרך המלך בניקוד הטברני. הן נוגעות לקטגוריות מצומצמות בסביבה גרונית, הן עשויות לסלק זריות לאוזן השומע, ואין בהן כדי לערער את עיקרי מערכות הדקדוק העברי התקני.

ההפסד – טשטוש הבחנות

בעקבות צמצום מספר סימני התנועות ואימוץ הכתיב המלא ("חסר הניקוד") ייפגמו כמה הבחנות דקדוקיות הקיימות בניקוד הטברני. דבר זה בלתי נמנע מטבע הדברים: הרי הניקוד הטברני מכוון למסורת הגייה עשירה יותר, וממילא מספר ההבחנות שבו רב יותר. למשל, ההבחנה בין **מַחְלָה** ובין **מַחְלָה** עומדת על הבדל פונטי בין הפתח לקמץ, והבדל זה אינו מקוים במסורת הלשון שלנו, הספרדית. בעניין טשטוש ההבחנה בין **מַחְלָה** ובין **מַחְלָה** אין כל אפשרות של פשרה; אלו יישארו בעמימות וינוקדו לפי הגייתן התקנית – **מַחְלָה**. במקום הזה חייב אני להעיר, למען הדיוק, שהעמימות הקיימת בהגייה התקנית לעומת

הניקוד הטברני מצומצמת ביותר, שכן ממילא העומס הפונולוגי של ההבחנות הטברניות צירי-סגול וקמץ-פתח דל למדיי. יתר על כן, מסורות המבחינות למשל בין קמץ לפתח מוותרות על הבחנה זו במסורת הקריאה של המשנה והתפילה בקטגוריות מורפולוגיות מסוימות, כגון בניגוד עבר נסתר לעומת בינוני יחיד של נפעל בגזרת השלמים: תימנים הוגים כאן וכאן קמץ ("נכנס למקום שנכנס ועמד במקום שעמד" [יומא ה, ג] – עבר); אשכנזים הוגים כאן וכאן פתח ("הנני העני ממעש נפחד ונרעש" [תפילת שליח הציבור קודם תפילת המוסף של הימים הנוראים] – בינוני).

ומכאן להטעמה, שהיא יסוד מהותי בעברית. הניקוד הטברני מספק מידע שעל פי רוב מאפשר להסיק מה מקום הטעם של התיבה, כגון **אָמַר** לעומת **אִמַּר**: הצורה הסגולית מוטעמת במלעיל, והצרויה במלרע (הכתיב שקבע ילין תורם להבחנה על ידי שימוש באם הקריאה וי"ו בצורה הצרויה). הוא הדין במשקלים אחרים, כגון **נָחַל** (איתן) לעומת **נָחַל** (מפלה). אבל בגופה של המסורת הטברנית יש קטגוריות צורניות שבהן אין הניקוד מועיל להטעמה, למשל **שָׁבוּ** 'לקחו בשבי' לעומת 'חזרו'; **בָּנוּ** נטייה של בניי לעומת נטייה של מילת היחס **בִּי**; **קָמָה** עבר נסתרת לעומת בינוני נקבה (וכן 'שדה שיבולים'); **תָּאֵר** שם עצם לעומת עבר נסתר – הזוגות האלה מובחנים בהטעמתם, ואין בניקוד כדי לכוון את הקורא. אמנם במסורת טבריה יש גם סימון של ההטעמה, אבל סימון זה שייך למערכת טעמי המקרא ולא למערכת סימני הניקוד.

במערכת סימני הטעמים שימש המתג להארכת משך ההפקה של תנועה – מעין השְׁקִי במוזיקה – בהברה לא מוטעמת. אף על פי שסימן זה שייך למערכת טעמי המקרא, ולמרות תפקידו המקורי (למעשה הוא פורש כסימון להטעמה משנית), נוהגים להשתמש בו לציון ההטעמה, ונראה לי שאפשר לאמץ אותו כשהדבר נחוץ לדעת הכותב, בייחוד להבחנה בין מילים שההבדל בהגייתן תלוי בהטעמה בלבד. סימן זה ראוי שייעשה בו שימוש של רשות ושלא ייקבעו לכך כללים מחייבים.

בכים קטנים

אם לבחור בסימן אחד לתנועת [a] ובסימן אחד לתנועת [e], למה פתח וצירי דווקא ולא קמץ וסגול?

יש לשער ששיטת הניקוד החדשה תתקיים במשך תקופה בלתי מוגבלת בצד הניקוד הטברני, שישמש בספרי המקרא ובסידורי התפילה וכן במהדורות מנוקדות של שירה וכיוצא בזה. במצב דברים כזה צריך שלא להנהיג שיטה שתכניס בלבול בדרכי הקריאה. בעניין תנועת [a] יש להביא בחשבון שקמץ מייצג

בעברית שלנו גם תנועת [o], וסימון המ"ם שבמילה **מְרָאָה** בקמץ – **מְרָאָה** – עשוי להתפרש כאילו הוא מכוון לתנועת [o] (בינוני נקבה של הופעל), וכן למשל אם תנוקד המילה **עֲצָמוּ** בקמץ – **עֲצָמוּ** – יהיה אפשר לטעות ולקרוא [o] (נטייה של **עֲצָם**). כל זאת, כמובן, עד שהשיטה החדשה תכה שורשים עמוקים ויציבים. אשר לתנועת [e], במצבים מסוימים הסגול נראה לי "אלגנטי" פחות מן הצירי. בהברה פתוחה סופית למשל, כשכתובה אם קריאה יו"ד, הסגול – **מִי** (מֶלֶח), **הָרִי** (הַחוּשֶׁךְ) וכיוצא באלה – נראה לעיניי משונה יותר מן הצירי: (**מִי**) **מֶלֶח**, (**הָרִי**) **הַחוּשֶׁךְ**. הטענה כאן היא מתחום הרגלי העין, ולא צורך הלשון. לעומת זאת בהדפסה לא משובחת (ובכתב יד מרושל) הצירי עשוי להיראות כפתח. מודה אני שאני מושפע גם ממנהג אותם כתבי יד מימי הביניים הנוקטים חמישה סימני תנועות, כגון כ"י ארפורט: בהם נוהגים הפתח והצירי, ולא הקמץ והסגול. ואיני יודע אם עובדה זו מחלישה את בחירתי או מחזקת אותה.

המפיק ראוי שיסומן, לציון ה"א עיצורית בסוף התיבה (כגון **גְבוּהַ**, לעומת **גְבוּהָ** 'גבו אותה' [בניקוד הקיים: **גְבוּהָ**], שבה ה"א אינה ההגה האחרון בתיבה), וכן ראוי שיסומן הדגש החזק. הדגש הקל יסומן באותיות בכ"ף בלבד. אפשר לוותר על נקודת השי"ן הימנית וכן על שווא בסוף תיבה (**הַלֵּכֶת**, **פֶּךְ**).

כאמור, אין כל זיקה בין הניקוד לאמות הקריאה, ואין צורך לחולל שינויים בכתב כדי להתאימו לשיטת הניקוד המוצעת. אבל ייתכן שדווקא בעקבות הדגש שניתן כאן על היעדר זיקה בין כתיב לניקוד יפתח פתח לשינויים קלים אחדים, נקודתיים, בכתב, כגון התרת הכתיב **אוֹנִיָּה** בווי"ו, שיש דוגמתו כאמור בנוסח הכתיב שבמקרא.

הרחבה של הניקוד המסייע

בעצם אפשר לראות את הניקוד המוצע כהרחבה של הניקוד המסייע, שהאקדמיה ממליצה להרכיב לעת הצורך על הכתיב חסר הניקוד. אלא שהניקוד המסייע משקף שיטה מעורבת. מקצתו על טהרת הניקוד ה"דקדוקי" ומקצתו פרוץ (למשל התנועה הראשונה של **חֶדֶשׁ** [חולם], התנועה הראשונה של **חֲדָשִׁים** [חטף-קמץ] והתנועה הראשונה של **חֲדָשִׁים** [קמץ קטן] – שלושתן נעשות לחולם בכתב חסר הניקוד: **חודש**, **חודשים** ו**חודשיים**). סטייה זו מן הניקוד ה"דקדוקי" צריכה לעניין אותנו, מפני שגלומה בה עמדה בלשנית עקרונית: ההתחשבות במעמד הפונולוגי של התנועות בעברית החיה. שיטת הניקוד שאני מבקש להציע מבוססת על ההכרה שעמדה בלשנית זו, הנתפסת כטלאי טפל על גבי עיקרו של בגד, היא היא העיקר. הפרצה שנפרצה בניקוד המסייע על ידי היתר חולם תמורת קמץ קטן וחטף-קמץ, פרצה זו ראויה להיות דרך המלך ולשמש בניין אב לתקנת הניקוד.

למעשה כל עצמו של הניקוד הוא מסייע: הוא נועד להשלים את מה שאין האותיות מציינות. ובכן, הניקוד, בהיותו מסייע, צריך שיהיה אפשר להשתמש בו בכל היקף שיידרש: "אקראי", להכרעה בין הומוגרפים או להנחיית הקורא בקריאת מילה נדירה וכיוצא באלה, "מנומר", למען ירוץ קורא בטקסט, או "מלא", להבעת כל המהויות הפונטיות הדרושות לקריאה התקנית של הטקסט ולניתוחו הצורני. הכול כמובן על בסיס שלד אותיות אחד. על פי הניקוד הזה, בגרסתו ה"מלאה", יוכל להיכתב ספר דקדוק שיזכה להכרת האקדמיה ללשון העברית ולאישור משרד החינוך, שממנו תילמד תורת הצורות של העברית בבתי הספר.

שיטת ניקוד זו, מה שם ייקרא לה?

התשובה על שאלה זו חד-משמעית: "ניקוד ספרדי". אבל כדי שלא להטעות כדאי לצרף לכינוי "ספרדי" שם לוואי שיורה על ייחודה של השיטה: זו שיטת ניקוד המבוססת על המסורת הספרדית שלא על טהרתה, אלא כפי שמניחי הלשון העברית שלנו התכוונו להנחילה. מה אפוא בין המסורת הספרדית ממש ובין המסורת הספרדית "כפי שמניחי הלשון העברית שלנו התכוונו להנחילה"?

בעצם לא הרבה. ההבדל יכול להסתכם בסוגיה אחת בלבד: הקמץ לפני גרונית המנוקדת בחטף-קמץ או בקמץ קטן, שבמסורת הספרדית עצמה הגייתו לעולם כהגיית הפתח, ואילו בעברית שמניחי הלשון הנחילו לנו הגייתו כחולם, אלא אם כן הקמץ הוא תנועת היידוע, כגון הַאֲנִיָּה (ניקוד מעין בְּאֲנִיָּה הוא דו-משמעי). על פי ההגייה הספרדית ה"טהורה" יש להגות כפתח כל קמץ במעמד זה, כגון נַעְמִי, צֶהְרִים, מַחֲרֵת, הַעֲבִיר, הַעֲבִיר, תֶּאֱרוֹ, תֶּאֱרָכֶם, בְּאֲנִיָּתוֹ וכיוצא באלה. הגייה זו לא נעשתה משום מה נחלת כלל היישוב, אולי מפני שאשכנזים ותימנים, שכל קמץ בפייהם כביכול "קטן" הוא, כלומר הגייתו [o], הניחו שקמץ זה קטן גם במסורת הספרדית והוא שווה לסגול ולפתח במעמד כזה: נַעְרִים, נַעְרָמוֹ, נַעְלוֹ, נַעְלָכֶם. למען האמת, האקדמיה סמכה את ידה על הגייה זו, הסוטה מן המסורת הספרדית ה"אמתית", בטענה שהיא "נכונה" יותר, כלומר יש בה יותר היגיון דקדוקי, והיא מכוונת יותר לעברית שבפי אבותינו הקדמונים.⁶ זו ההגייה שהאקדמיה ללשון העברית רוצה בה, זו ההגייה המופתית.

שיטת הניקוד המוצעת, שהיא ספרדית בעיקרה אבל לא ספרדית ממש, הייתי מציע אפוא לכנותה "ניקוד ספרדי מופתי".

6. העניין נדון בישיבת המליאה פג, כ"ג בטבת תשכ"ח; ראה זיכרונות האקדמיה ללשון העברית טו (תשכ"ח), עמ' 40-45.

שורשים

שיטת ניקוד בת חמישה סימני תנועות (ועליהם סימן השווא) שימשה סופרים בימי הביניים. כך נוקד כ"י ארפורט של התוספתא באשכנז, וכך נוקדו עוד קודם לכן פיוטי ר' נחמיה הנשיא במזרח. שיטה זו ממשיכה מסורת רצופה שמקורה בארץ ישראל, אלא שבתהליך התפשטותה הוחלפו הסימנים המיוחדים של הניקוד הארץ-ישראלי בסימנים הטברניים המקבילים להם.⁷

אחת התוצאות של אימוץ הסימנים הטברניים בקהילות שמסורת הלשון שלהן הכירה חמש תנועות בלבד הייתה שימוש בכל סימני הניקוד הטברניים, בחילוף חופשי בין הסימנים המציינים אותה תנועה או במאמץ לחקות את שיטת הניקוד הטברנית ממש. כמובן השיטה המתאימה במובהק למסורת ההגייה הספרדית היא המקיימת חמישה סימני תנועות בלבד (ועליהם סימן השווא).

על ידי העלאת הניקוד הספרדי, המהלך היום מתחת לתחפושת טברנית, לדרגה של שיטה עצמאית מסודרת ונתמכת בשיטה דקדוקית משל עצמה, יהיה לשיטת ניקוד זו משום תיקון, משום חזרה לכבודה הראשון, שגלה עם דחיקת רגליה מפני שיטת הניקוד הטברנית.

נזכור שבשנת תש"ס (1980) יצאה לאור מהדורה של התלמוד הבבלי מנוקדת כולה על טהרת מסורת ההגייה של בני תימן, מעשה ידי מסרן מעולה, הרב יוסף עמר. בהתאם למסורת זו לא נזקק הנקדן למשל לתנועת הסגול, ולא נרתע מלשקע בניקודו צורות לשון שהנוקט כמותן במבחן בניקוד יסתכן היום בציון "נכשל" בנו"ן רבתי. ולא קבל אדם על שהמהדורה אינה כשרה או מדעית דייה.

"חוקי הברות"

דומה שאי אפשר לדון בביטול שני סימני ניקוד במחי יד כביכול בלא לשאול: וחוקי הברות, שהם הבסיס לכל תורת הניקוד שלנו, מה תהא עליהם? חוקי הברות נלמדים כדי לסייע ביד המנקד להכריע בבחירה בין סגול לצירי, בין פתח לקמץ ובין קמץ קטן לחולם. אם נוכחנו שאין ממש בהבחנות האלה, גם אין צורך בחוקי הברות, שהרי דבר התלוי בתכלית, בטלה התכלית בטל הדבר. מי שחייב לבחור בין פתח לקמץ, כגון לניקוד המילים **דָּבָר**, **דָּנָאֵר**, יעשה תרגיל של הברות והטעמות ויכריע; אבל מי שאין לו אלא פתח – פטור הוא מתרגיל כזה. לעומת זאת חשוב להכיר בהבדל הצורני המהותי בין שתי המילים האלה: קיומו או היעדרו של דגש חזק בעיצור השני שלהן. ראשית, מפני שההגייה התקנית

7. ראה מ' מישור, "על שורשי הניקוד של כ"י ארפורט של התוספתא", לשוננו סז (תשס"ה), עמ' 161–165.

מחייבת להכפיל את הווי"ו של **וְאֵלֶּיךָ** ולא להכפיל את הבי"ת של **דָּבָר**. ושנית, מפני שהבדל זה קובע את צורת הנטייה, שכן כאן ייאמר **דְּבָרִים** בשווא וכאן **וְאֵלֶּיךָ** בפתח. ואכן תרגיל בניקוד מחייב לפזר תחילה את הדגשים החזקים על הטקסט העומד לניקוד.

אבל לא בכדי אמרתי שחוקי ההברות נלמדים כדי לסייע, שכן יותר מסיוע אין בהם. חוקי ההברות אינם מלמדים למשל **שְׁתֵּם** מנוקדת בקמץ ו**עֵם** בפתח, **שֶׁהוּא** בפתח ו**הֵם** בקמץ, **שֶׁשָּׁשׁ** ו**חֶשֶׁד** מנוקדות בחטף (קריינים המבקשים לדייק בהגייתם מיידעים **הַחֶשֶׁשׁ** ו**הַחֶשֶׁד** – כאילו החי"ת קמוצה), והרשימה ארוכה מספור. יהיה מי שיטען שחוקי ההברות מבחינים בין שווא נע לשווא נח. הדבר מהותי למעשה רק בכלל השלישי של אליהו בחור: אחרי תנועה גדולה לא מוטעמת. אלא שכלל זה אינו מקוים במסורת הספרדית. ספרדים קוראים **אֹמְרִים**, **אָמְרוּ**, **תּוֹלְדוֹתֵם** וכיוצא באלה בשווא נח (לפני הברה סופית – במלעיל). ועוד ייאמר, דרך אגב, שכלל זה אינו משקף בדיוק אף את ההגייה הטברנית המקורית: על פי כללי ההגייה הטברנית "היו הוגים כשווא נע את השווא הבא בראש התיבה או אחרי שווא או באות דגושה, ולא את השווא הבא אחרי תנועה גדולה";⁸ "שווא נע הבא אחרי הברה פתוחה נדיר והוא מצוי רק במקרים שנידונו בהערה 3 [יזכן – בתנאים מסוימים – בע' הפועל של לשונות ברכה, אכילה ואחרים והשווא הבא בראשונה משתי אותיות דומות]; כגון: מְבַרְכֶּיךָ (בראשית יב, ג) בתוֹכְכֶם (ויקרא כו, יב), וְהַמְשַׁרְרִים (דברי הימים א טו, יט)".⁹

האפשר לכתוב דקדוק לפי שיטה כזאת?

אין זה המקום להציג על רגל אחת את כל הדקדוק שלנו בשיטת הניקוד המוצעת. מכל מקום ראוי לציין שכללי הדקדוק שהאקדמיה קובעת ושהיא נותנת להם ביטוי במושגים הטברניים לפי הפרשנות הספרדית – כגון ההבחנה בין קמץ גדול לקמץ קטן – ניתנים להתנסח גם בשיטת הניקוד המוצעת, ולא זו בלבד אלא שבדרך פשוטה וחשכונית יותר. כדי להמחיש זאת אני מביא להלן נוסח מחודש, מדגמי, של כללי נטיית השם על פי החלטות האקדמיה. מעובדים כאן הפרקים "כללי" וכן "הפתח", המאחד את הפרקים "הקמץ" ו"הפתח".¹⁰ כדי לעמוד על ייחודה של שיטתנו רצוי לעיין בהם במקביל לפרסום ב"לשונונו לעם".

8. ראה הרב מ' ברויאר, "ליהתהוות מערכת הטעמים", לשוננו נג (תשמ"ט), עמ' 204, ושם הערה 3.

9. שם, עמ' 209 הערה 15.

10. בניסוח הסופי של הכללים היו לי לעזר הערותיו של יוסף עופר ממערכת "לשונונו לעם".

בנספח יבוא טקסט ארוך יחסית להדגמת השיטה. בחרתי במגילת העצמאות, שכבר מסורת בידי האקדמיה להדגים בה שיטות כתיבה. למעשה קטע ממנה, מנוקד באותה שיטה, הובא בסיום מאמרי על ניקוד כ"י ארפורט של התוספתא הנזכר למעלה (הערה 1 לעיל), במסווה של הדמיה כיצד היה הסופר-הנקדן של כ"י ארפורט נוהג בימיו.

כללי נטיית השם

(דוגמה על פי השיטה המוצעת)

(על יסוד לשוננו לעם נא-נב [תש"ס-תשס"א], עמ' 159-197)¹

עקרונות הניקוד

הניקוד המשמש כאן מבוסס על ההגייה התקנית של העברית בימינו. הוא מורכב על הכתיב המכונה "חסר ניקוד". אלה סימני הניקוד המשמשים בו: חיריק [i], צירי [e], פתח [a], חולם [o], שורוק (אם יש אם קריאה וי"ו) וקיבוץ (אם אין אם קריאה וי"ו) [u], שווא (נח או נע); נוסף לכך משמשים החטפים, להצגה שקופה יותר של מבנה המילה. החטפים מייצגים את התנועות המממשות שווא נח אחר אהח"ע (העמיד, מעמיד, מעמד); חטף-פתח הוא המייצג היחיד של תנועה חטופה שמקורה בתנועה מלאה (ארצות, נוהגים כנגד אגוז, חודשים). המפיק מסומן תמיד. הדגש החזק מסומן תמיד. הדגש הקל מסומן באותיות בכ"ף בלבד. נקודת השי"ן הימנית אינה מסומנת. שווא בסוף תיבה אינו מסומן (הלכת, פך). כנגד הקמץ שבניקוד הטברני משמשים כאן הפתח או החולם, בהתאם להגייה התקנית ([a], [o]). אין שום סימן שאינו משמש בניקוד הטברני (למשל אין הבחנה בין שווא נע לשווא נח). אף על פי כן אומץ סימן המתג, השייך למערכת טעמי המקרא, לציון ההטעמה (תוקף, תואר) בהיקף מצומצם ובלא כללים מחייבים. הערה: ביטול הכפילויות קמץ-פתח וצירי-סגול הביא לידי עריכה מחודשת של כללי הנטייה. סעיף 1 (הפתח) כולל בנוסח החדש את הסעיפים 1 ו-2 (הקמץ והפתח) שבכללים הקיימים. כדי שלא לשנות את מספרי הסעיפים הורחבו אחדים (סעיף יא כולל שני סעיפי משנה; סעיף טז כולל ארבעה סעיפי משנה) ונוסף אחד (סעיף יח). כללי הפתח הקיימים (הפתח, כללים א-ו) נכללו בנוסח החדש בכללים יא.2, טז-יח. כלל ה וכלל ו.1 שבסעיף הפתח נמצאו מיותרים והדוגמאות שבהם נכללו בכלל ב.

אף על פי שלא נזקקתי לתנועת הסגול (אלא בהפניות לניקוד הטברני), לא נמנעתי מלכנות כאן את המשקלים המלעיליים במונח המקובל "סגוליים".

1. כללים אלו מתפרסמים מחדש במחזור זה, חוברת א-ב (החלטות האקדמיה בדקדוק), עמ' 13-25.

כללי נטיית השם

0. כללי

בסעיף זה באים שני עקרונות שכוחם יפה לנטיית השמות בכלל (וואף לשאר מערכות הנטייה).

כלל א – תנועה בהברה סגורה לא מוטעמת

תנועה בהברה סגורה ולא מוטעמת (שאינה הברה סופית) אינה משתנה לשווא בנטייה. למשל: מַחֲשָׁב מַחֲשָׁבִים מַחֲשָׁבִי, מַגֵּב מַגֵּבִים מַגֵּבִי, הַבְּדֵל הַבְּדֵלִי, הַיִּשָּׁג הַיִּשָּׁגִי, מִרְכָּבָה מִרְכָּבֹת מִרְכָּבָתִי, מִטְבַּח מִטְבָּחִי, דוֹגְמָה דוֹגְמָתוֹ, חֹכְמָה חֹכְמָתָה.

כלל ב – השתנות תנועה שלפניה שווא נע

כאשר תנועה משתנה לשווא בנטייה, ולפניה שווא נע (או חטף) – תנועה באה במקום השווא הנע (או החטף). למשל: דְּבָרִים דְּבָרִי, נִדְבָה נִדְבָתִי, נֶאֱמַנִים נֶאֱמַנִי, מַעֲשֵׂר מַעֲשָׁרוֹת, חֶשֶׁכָה חֶשֶׁכֶתִי.

1. הפתח

ברגיל הפתח בהברה פתוחה משתנה לשווא (או לחטף) בהברה מרוחקת מן הטעם – כאמור בכלל ב להלן. בכללים ג-טו נמנים השמות היוצאים מכלל זה, היינו שהפתח בהם מתקיים, למשקליהם או לפרטיהם.

הערה: כללי השתנות התנועות חלים על הצורות ההיפותטיות העשויות להיווצר אוטומטית בעקבות שינויים דקדוקיים המשפיעים על ההטעמה (תוספת צורנים או הימצאות המילה במעמד של נסמך). כשיאמר אפוא שהפתח של דְּגִים משתנה לשווא – דְּגִיָּהֶם – בהתרחק ממנו הטעם (כלל ב להלן), כוונת הדברים היא שהפתח שבצורה המשוערת *דְּגִיָּהֶם משתנה לשווא.

2. במקרא מרכבה מִרְכָּבָה מִרְכָּבֹת מִרְכָּבָתִי (בניקוד טברני: מִרְכָּבָה מִרְכָּבֹת מִרְכָּבָתִי) – וכיוצא בזה.

כלל א – פתח בהברה סופית בצורת הנסמך

הערה: צורת הנסמך של לֶבֶן, חֶלֶב היא לֶבֶן, חֶלֶב־ וגם לֶבֶן, חֶלֶב־; צורת הנסמך של תְּשׁוּמָה היא תְּשׁוּמַת־.³

כלל ב – פתח בהברה פתוחה משתנה לשווא (הכלל הרגיל)

ברגיל הפתח בהברה פתוחה משתנה לשווא (או לחטף) בהברה מרוחקת מן הטעם. למשל: נְדִיב נְדִיבִים, לְהִיט לְהִיטִים, (דג) דָּגִים דְּגִיחִים, (נד) נְדִים נְדִיחִים, גְּמֵלָה גְּמֵלָאוֹתִיכֶם,⁴ נְפִלְאוֹת נְפִלְאוֹתִיו, וכן אַחַר אַחֲרַת אַחֲרִים אַחֲרוֹת, אֲמָצַע אֲמָצְעוֹ אֲמָצְעִיכֶם,⁵ אֲצַבֵּעַ אֲצַבְּעוֹת אֲצַבְּעוֹתִיו, כּוֹבֵעַ כּוֹבְעִים כּוֹבְעִיחֶם, קֶרֶקַע קֶרֶקְעוֹת קֶרֶקְעוֹתִיו.

מילה במעמד של נסמך דינה כמילה שכל הברותיה מרוחקות מן הטעם. למשל: נְדִיבִים נְדִיב־, דְּגִיחֶם דְּגִי־, נְדִיחֶם נְדִי־, נְפִלְאוֹתִיו נְפִלְאוֹת־, אֲצַבְּעוֹתִיו אֲצַבְּעוֹת־. על השתנות פתח שלפניו שווא נע ראה עוד סעיף 0 כלל ב לעיל.

פתח מתקיים בהברה פתוחה

ואלו הצורות שהפתח מתקיים בהן בנטייה, שלא לפי כלל ב:

כלל ג – פתח שלפניו שני שוואים

פתח שלפניו שני שוואים מתקיים בנטייה. למשל: שְׁלֹשְׁלָאוֹת שְׁלֹשְׁלָאוֹתִיחֶם, מְשֻׁפֶּטֶן מְשֻׁפֶּטֶנִי, לוֹוִיִּיתִנִּים לוֹוִיִּיתִנִּיחֶם, דּוּבְדָבֶן דּוּבְדָבֶנִיכֶם.

כלל ד – פתח שלפני ההברה הסמוכה לטעם

פתח המתקיים בצורת הנפרד לפני ההברה הסמוכה לטעם מתקיים גם בנטייה. למשל: בְּבוֹאָה בְּבוֹאָת־, מְסוּרָה מְסוּרוֹתִיחֶם.

3. בצירוף תשומת לב – גם תְּשׁוּמַת, על פי "תְּשׁוּמַת נֶד" (בניקוד טברני: תְּשׁוּמַת נֶד) שבמקרא, בנסיגת הטעם לפני הברה מוטעמת (שבסומך); אבל תְּשׁוּמַת לבו וכיוצא בזה
4. בשמות שסיומם ברבים **־אוֹת** מצויות שתי דרכי נטייה, כגון גְּמֵלָאוֹת גְּמֵלָאוֹת־ גְּמֵלָאוֹתִיו וגם גְּמֵלוֹת־ גְּמֵלוֹתִיחֶם (ראה עוד כלל ג להלן).
5. אבל מן אמצעי – אמצעיכֶם; ראה כלל יג להלן.

כלל ה – פתח הבא לפני אהחע"ר הראויות להיות דגושות

למשל: חרט חרט- חרטים, חרש חרש- חרשים חרשי- (משקל פֻעַל); עריץ עריצים עריצי-, שריג שריגים, רהיט רהיטים, סריס⁶ סריסים, פריץ⁶ פריצים (משקל פֻעַל); חרוב חרובים, חרוץ חרוצה חרוצים (משקל פֻעַל); (שר) שרים שרי- שריכם, שרה שרות שרות- שרותיהן, (צר) צרים צרי- צריכם, צרה צרת- צרותיה; פרוכת פרוכות.

כלל ו – שמות בני הברה אחת, שמות בני שתי הברות המסתיימים ב־ה

1. הפתח מתקיים בשמות בני הברה אחת מגזרת ע"ו וע"י וכן בצורות נקבה של שמות אלו. למשל: רץ רצים רצי-, רצה רצת- רצות רצותיך, קם קמים קמי- קמיכם; וכן דת דתות דתות- דתי- דתיהם דתותיהם, נו נוי- נויהם, סס ססי-, עב עבי-, עש עשי-, רז רזיהם, תו תווי- תוויכם.

כן הפתח מתקיים בשמות מִצַד מִצְדִי-, מִכַל מְכַלִיהם.

השמות דג, דם, יד, אב, אח, חם [חותן], שד נוטים לפי כלל ב – בהשתנות הפתח לשווא (או לחטף) בהברה מרוחקת מן הטעם. ראה עוד כללים טז. 1 ס"ק 3, טז. 3 להלן.

2. הפתח מתקיים בשמות בני שתי הברות המסתיימים ב־ה משורשי ע"ו או על דרך ע"ו, כגון נִפָּה [חבל ארץ] נִפּוֹת-, עֲקָה עֲקוֹת-, רִמָּה רִמּוֹת- רִמּוֹת-. כך גם בשמות אֵלֶּה אֵלֶּת-, בִּבְּה בִּבְּת-, בִּמָּה בִּמָּת- בִּמּוֹת- בִּמּוֹתֵיכֶם, נִפָּה [כברה]¹¹ נִפְּת-, עֲגָה עֲגָת-.

כן הפתח (הראשון) מתקיים בשמות מְעַרָּה מְעַרּוֹתֵיהֶם, מְצַדָּה מְצַדָּת-.

אין הפתח מתקיים בשמות אחרים בני שתי הברות המסתיימים ב־ה. למשל: אִמָּה אִמָּתָה, גִּדָּה גִּדּוֹת-, דָּאָה דָּאָת-, דָּגָה דָּגָת-, יִפָּה¹² יִפְּת-, מִנָּה¹³ מִנּוֹת-, מַעָּה מַעּוֹת-, שָׁנָה שְׁנוֹתָיו, שַׁעָה שַׁעוֹתָיו, שָׁפָה שְׁפָתִי.

6. מן סריס, פריץ יש במקרא צורות על משקל פֻעַל הלא-דגוש, כגון סריס המלך, סריסי פרעה, פריץ חיות.

7. בנטייה עם הכינוי "כֶּס", "כֶּן: דמכם, יִדְכֶם (כבמקרא [בניקוד טברני: דמכם, יִדְכֶם]), וגם דמכם, יִדְכֶם.

8. נטיית אב – אבִי (גם אבִי) אבִיָּה אבִיכֶם אבות אבות- אבותיי.

9. נטיית אח ביחיד כנטיית אב; נטיית הרבים: אחים אחי אחיך אחיה אחינו, אבל: אחי, אחיך אחיכם אחיהם.

10. נטיית חם כנטיית אב.

11. שורשה נפ"י.

12. במקרא הפתח מתקיים בצורה יִפְּתִי (בניקוד טברני: יִפְתִּי) ובנטיית השם הָרָה (כגון הָרוֹתֵיהֶם [בניקוד טברני: הָרְתֵיהֶם], לעומת הָרָת עולם).

13. במקרא: מנותר (בניקוד טברני: מנותרה).

כלל ז – משקל פֻעַל

הפתח מתקיים במקצת שמות במשקל פֻעַל. למשל: כָּלַל כְּלָלִי- כְּלָלִיכָם כְּלָלוּתִי, נִייר נִיירוּתִיו, פָּרַט פָּרִטִי- פָּרִטִיהֶם, אָוֹז אָוֹזִי-¹⁴ אֶתֶר אֶתְרִי- בָּדַל בָּדִלִי- הערה: במקצת שמות יש דגש באות שלאחר הפתח. ראה כלל טז.1 ס"ק 4 להלן. יוצאים מן הכלל: גָּזַר גְּזָרִי-(דין), פָּתַב פְּתָבִי-, פָּסַק פְּסָקִי-, שָׁטַר שְׁטָרִי- שְׁטָרוֹת־ הריבוי של שָׁלִיו הוא שְׁלֹוִים שְׁלֹוִי- השמות דָּבַשׁ, הִלָּךְ (בצירוף הִלָּךְ רוח),¹⁵ סָבַךְ נוטים על דרך הסגוליים: דָּבָשִׁי, הִלְכִי- (רוח), סָבָכִי-.

כלל ח – משקל פֻעַל ומשקל פֻעוֹל

1. בשמות במשקל פֻעַל (ע' הפועל דגושה או ראויה לדגש) הפתח השני מתקיים. למשל: דִּיין דִּינִי- דִּינִיכֶם, פָּרַשׁ פְּרָשִׁי-, חִיב חִיבִי-, חָלַשׁ חֲלָשִׁי-, נִייד נִיידִי-, וְסַת וְסַתִּי-, מִדָּד מִדִּדִי-, קָטַר קְטָרִיהֶם.

מכלל זה יצאו השמות האלה: אָנָן, אֵייל, וכן צִוָּאר.

בשמות מרובעים הגזורים במשקל פֻעַל (היינו שמות המציינים את עושה הפעולה) הפתח מתקיים.¹⁶ למשל: סָרְטַט סְרִטִי-, פָּרַנַס פְּרִנְסִי- פְּרִנְסִיכֶם (בעלי עיסוק); אָוֹרֶר אָוֹרְרִי-, צָנַתֶּר צְנַתִּי- (כלים ומכשירים).

בשמות המרובעים האחרים אין הפתח מתקיים. למשל: אֲבָזִם אֲבָזִמִי-, אֲרָנָב אֲרָנָבִי-, עֲכָבֶר עֲכָבְרִי-, סַחֲלָב סַחֲלָבִי-, סַפְסָל סַפְסָלִי-.

2. הפתח מתקיים בצורות של שמות נקביים הנגזרים מן פֻעַל (שהפתח בו מתקיים). למשל: גִּנְנוֹת־ (הילדים), סִפְרִיּוֹת־ (צמרת), רְנוֹקוֹת־ (הכפר); אבל אֵיילוֹת־ (השדה).

3. הפתח מתקיים במשקל פֻעוֹל – בשמות עצם המציינים עיסוק (של אדם או של כלי). למשל: לָקוֹחַ לְקוֹחוֹת לְקוֹחוֹת־ לְקוֹחוֹתִיו, פְּרוֹז פְּרוֹזִנוּ פְּרוֹזוֹת, סְמוֹךְ סְמוֹכוֹת, פָּגוֹשׁ פָּגוֹשׁוֹת.

כן הפתח מתקיים בשמות האלה: פְּעוֹט פְּעוֹטוֹת,¹⁷ פְּמוֹט פְּמוֹטוֹת, מְמוֹן מְמוֹן־ מְמוֹנְכֶם מְמוֹנוֹת, פְּשׁוֹשׁ פְּשׁוֹשׁוֹת.

14. גם בשם בְּרוּז הפתח של הווי"ו מתקיים בנטייה: בְּרִנְוִזִי-; ראה כלל טו להלן.

15. את הצירוף הִלָּךְ רוח־ אנו גוזרים היום מן השם הִלָּךְ.

16. אבל שמות בעלי שתי הברות שוות נשקלים במשקל פֻלְפֵל; ראה כלל טז.1 ס"ק 5 להלן.

17. אולם דבר פְּעוֹט [שם תואר], דברים פְּעוֹטִים.

הוא הדין במשקלים **פְּעוּלָא**, **פְּעוּלָאִי**, שהם תולדות פֿעול. למשל: אַמּוֹרָא אַמּוֹרָאִים, סְבוּרָא סְבוּרָאִים; אַמּוֹדָאִי אַמּוֹדָאִים.

כלל ט – משקל פֿעִלָּה

1. משקל פֿעִלָּה נוטה בדרך כלל בקיום הפתח (הראשון). למשל: כִּפְּפָה כִּפְּפִית־כִּפְּפִתוֹ כִּפְּפוֹת־, סִבְרָה סִבְרִית סִבְרוֹתִי, פִּלְדָּה פִּלְדִּית־, פִּצְצָה¹⁸ פִּצְצִית־ פִּצְצוֹתִיהֶם.

2. הפתח מתבטל בנטיית השמות האלה:¹⁹

אֲבָקָה,²⁰ אֲדָמָה, אֲנִיחָה, אֲנָקָה,²¹ בִּרְכָּה,²² גְּעָרָה, דָּאגָה, דְּהֵרָה, דְּמָמָה, הִדְרָה, הִלְכָּה, זַעקָה, חִדְשָׁה, חִזְקָה, חֲרֻדָּה, יִלְלָה, יִשְׂרָה, לְבָנָה, לְוִיָּה,²³ נָאקָה, נִדְבָה, נְהִמָּה, נִקְמָה, נִשְׁמָה, סַעֲרָה, עֲגִבָּה, עֲגִלָּה, עֲדָשָׁה, עֲנוּוָה, עֲרִבָה, צִדְקָה, צְנוּחָה, צַעֲדָה, צַעקָה, קָלְלָה, קַעֲרָה,²⁴ רִבְבָּה, רוֹחוּחָה, רְחִיבָה, רִנָּה, שְׂאגָה, שְׂגָגָה, שְׁמָמָה, שְׁעִטָּה, שְׁעָרָה [סַעֲרָה].

נטיית השמות האלה היא על דרך נִדְבָה נִדְבִית־ נִדְבוֹת־ נִדְבוֹת־.

הערות

1. כשפי' הפועל או ע' הפועל גרוניות, בא פתח תחת פי' הפועל. למשל: אֲדָמָה אֲדָמִיתִי, עֲדָשָׁה עֲדָשִׁית־, עֲנוּוָה עֲנוּוֹת־, גְּעָרָה גְּעָרִיתָה, שְׂאגָה שְׂאָגוֹתִיו. גם רְוֹחוּחָה נוטה בפתח, כגון רְוֹחוּחִית־.

2. השמות **אֲנָקָה**, **חֲרֻדָּה**, **חִזְקָה**, **עֲגִלָּה** נוטים בצירי: אֲנָקִיתִי, חֲרֻדִּית־²⁵ וכו'.

3. השם **הִלְכָּה** נוטה בחיריק, אף על פי שפי' הפועל גרונית, כגון הִלְכִית־ הִלְכִּתוֹ הִלְכוֹת־ הִלְכוֹת־.

3. שמות אחדים ממשקל פֿעִלָּה נוטים על דרך הסגוליים, ואלו הם:

יְבִמָּה יְבִימִית־ יְבִימִתִי, **עֲטִירָה עֲטִירִית־ עֲטִירָתוֹ**, **עֲלִטָּה עֲלִטִּית־ עֲצִירָה עֲצִירִית־ עֲקִירָה עֲקִירִית־ עֲשִׂירָה עֲשִׂירִית־ עֲשִׂרוֹת־** וגם **עֲשִׂרוֹת־ עֲתִירָה עֲתִירִית־**. וכן **עֲזִירָה עֲזִירִית־ עֲזִירָתוֹ** (כמסורת התימנית).²⁶

18. את השם פִּצְצָה אפשר להטות גם בביטול הפתח, כגון פִּצְצִית־ פִּצְצוֹתִיהֶם.

19. הרשימה אינה כוללת שמות שהם צורת הנקבה של משקל פֿעִל (כגון חִכְמָה), ואלה נוטות בביטול הפתח.

20. גם אֲבָקָה.

21. גם במשמעות 'שרץ טמא'.

22. בצורת הנסמך ביחיד הכ"ף דגושה: בִּרְכִית־.

23. אבל בשם לְוִיָּה במשמעות 'לְוִיִּיתִי המִתִּי' הפתח מתקיים.

24. במקרא גם קַעֲרוֹתִיו (בניקוד טברני: קַעֲרִיתִיו).

25. במקרא (בניקוד טברני) חֲרֻדִּית־.

26. המסורת הספרדית היא עֲזִירִית־; המסורת האשכנזית: במשנה עֲזִירִית־ ובפיוט עֲזִירִית־ (בניקוד טברני: עֲזִירִית־ עֲזִירִית־).

כלל יב – הפתח בסיומות ךָן, ךָר

1. שמות המסתיימים בִּן וסיומת זו היא צורן סופי או חלק של המשקל (כלומר הנו"ן אינה מן השורש) – הפתח שבסיומת מתקיים בנטייה. בכלל זה השמות בסיומת ךָתן.

למשל: קִבְּלָן קִבְּלָנִי, יוֹמָן יוֹמָנִי, מִזְגָן מִזְגָנִיכֶם, אֵילָן אֵילָנוֹת־ (סרק), נוֹגְדָן נוֹגְדָנִי; גִּאֲוֹתָן גִּאֲוֹתָנִי.

יצאו מכלל זה השמות האלה, שאין הפתח בהם מתקיים בנטייה:

- שמות במשקל פועֵלן, פֻּעֵלן: אֲבָדָן, אֲוִלָּן, אֲוִמָּדָן, חוֹרְבָן, פוֹלְחָן, פוֹרְקָן, קֶרְבָן, שוֹלְחָן.
 - שמות במשקל פֻּעִי: בְּנִי, מְנִי, עֲנִי, קִנִּי.
 - שמות שונים: אֶלְמָן, בּוֹסְתָן, דּוֹכָן, דִּיּוֹקָן, כְּבִשָׁן, לִפְתָן, מִזְרָן, מִפְתָן, פִּשְׁתָן.²⁸
- הפתח (השני) בשם קִיִּטְנָה מתקיים בנטייה, כגון קִיִּטְנָת־, קִיִּטְנוֹת־.

2. הפתח מתקיים בשמות המסתיימים בצורן הסופי ךָר והמציינים עיסוק או תכונה. למשל: סִנְדֵּלָר סִנְדֵּלְרִיכֶם, סְמִרְטוּטָר סְמִרְטוּטְרִי, בִּימָר בִּימָרִי, וכן בשמות לְבָלָר לְבָלְרִיכֶם, קִיסָר קִיסָרִי.

אבל: אוֹלָר אוֹלְרִיכֶם, סוֹדָר סוֹדְרִי, סִינָר סִינְרִי, עֲכָפָר עֲכָפְרִי, קוֹלָר קוֹלְרִי.

כלל יג – הפתח לפני ךָי, ךָית, ךָות, ךָייה, ךָיות

1. הפתח הבא בשמות לפני הסיומות ךָי (ךני), ךָית, ךָות, ךָייה – מתקיים.

דוגמות:

לפני הסיומת ךָי (ךני): אֲמָצְעִי [שם עצם] אֲמָצְעִי, אֲמָצְעִי [שם תואר] אֲמָצְעִית אֲמָצְעִיֹת, חֲקֵלָאִי [שם תואר] חֲקֵלָאִים, כְּנָפִי כְּנָפִים, עֲמָמִי עֲמָמִים, צְבָאִי צְבָאִים, רֹאשִׁי רֹאשִׁים; רוֹחִנִי רוֹחִנִים.

לפני הסיומת ךָית: זְנוּיֹת זְנוּיֹתוֹ, חֲצֵאִית חֲצֵאִיֹת.

לפני הסיומת ךָות: אֲמָצְעוֹת אֲמָצְעוֹתוֹ, גִּלּוֹת גִּלּוֹת־ גִּלּוֹתֵינוּ, דִּינּוֹת דִּינּוֹתוֹ, חֲזוֹת חֲזוֹתְכֶם, חֲקֵלָאוֹת חֲקֵלָאוֹתְכֶם, מְלָאכוֹתִי מְלָאכוֹתֵיכֶם, רְשׁוֹת רְשׁוֹתֵי.

לפני הסיומת ךָייה:²⁹ חֲזִיִּיה [מן חֲזָה] חֲזִיִּית־, מִרְכְּזִיִּיה מִרְכְּזִיִּיתֵיהֶם, עֲגִבְנִיִּיה עֲגִבְנִיִּית־. כן מתקיים הפתח לפני הסיומת ךָיות (הבאה בשמות מופשטים הגזורים משמות בסיומת ךָי). למשל: אֲמָצְעִיֹת אֲמָצְעִיֹתְכֶם, עֲמָמִיֹת עֲמָמִיֹתְכֶם, צְבָאִיֹת צְבָאִיֹתְכֶם, רוֹחִנִיֹת רוֹחִנִיֹתוֹ.

28. רשימה זו אינה באה להביע עמדה בשאלת שורשם של השמות המנויים בה.

29. ראה גם כלל ד לעיל.

2. בשמות ייחוס של עמים ומשפחות וכדומה, המסתיימים ב־י, הפתח מתקיים בכל הברה שהיא (על פי חמולי, מכירי, צמלקי וכדומה הבאים במקרא). למשל: דויד, לבנוני, תבורי, תל-אביב. יוצאים מכלל זה: ישראל, ישמעאלי, גלילי (לצד גליל).

כלל יד – הפתח במ"ם בשמות מגזרת הכפולים

הפתח מתקיים במ"ם המשקל בשמות מגזרת הכפולים. למשל: מגן מגנים מגני, מעוז מעוזי, מסך מסכים.

כלל טו – שמות שונים

הפתח מתקיים בנטיית השמות האלה: איפר איפרי, אמן אמני, אומן אומני, ותיק ותיקים וכן ותיקות, שליש [תפקיד צבאי] שלישו שלישים וכן שלישות; מעבד מעבדיהם, מטע מטעי, מפר מפריהם, מורש מורשיהם, תושב תושבי; פרוז פרוזי, מסורת מסורתם; אדריכל אדריכלי, פנס פנסי.

הפתח מתקיים בריבוי השם שבוע, כגון שבועות שבועות שבועותיכם (אבל: שבוע, וכן שבועון).

הפתח מתקיים בנטיית צורת הרבים של השמות בית, עיר, ראש, כגון בתים בתיים, ערים ערי, ראשים ראשיכם.

כלל טז.1 – בנטייה בא דגש אחר הפתח

בנטיית השמות האלה בא דגש אחר הפתח:

1. ממשקל פעל: גמל גמלים, חרד חרדים, עצב עצבים, קטן קטנים, שלב שלבים, שפן שפנים.

2. ממשקל מפעל / מפעל: מאמץ מאמצים, מחמד מחמדים, מחמץ מחמצים, מחצב מחצבים, מחשך מחשכים, מטעם מטעמים, מכמן מכמנים, ממתק ממתקים, מנעם מנעמים, מסד מסכים, מעדן מעדנים, מעמק מעמקים, מעקש מעקשים, מרבד מרבדים, מרחק מרחקים, משאב משאבים, משבת משבתים, משגב משגבים, משלב משלבים, משמן משמנים; ועל דרך זו מבטח מבטחים.³⁰

3. בשמות בני הברה אחת מגזרת הכפולים או שנוטים על דרך גזרת הכפולים. למשל: אף אפיים אפיהם, גל גלי גלך גלכם גלים גלי, זג זגים, זן זנים³¹ זניכם, ים

30. בהתאם לכלל ה לעיל.

31. במקרא זנים.

ימים, סל סלו סלכם סליכם, עם עמן עמכם עמים, צב צבים, צו צוים, קו קוים, תם תמה.

4. במקצת שמות במשקל פֶּעַל: אָגַם אָגְמִים אָגְמִי, ³² אָגַף אָגְפִּיו, הָדַס הָדָסִים, זָמַן זָמָנִים זָמָנֶהָם, פָּרַד פָּרָדִים פָּרָדִי, מָעַט מְעַטִּים. השווה כלל ז לעיל.

5. בשמות מרובעים בעלי שתי הברות דומות במשקל פֶּלַל. למשל: זָלַזַל זָלְזָלִים, זָמַזַם זָמָזָמִים, פֶּלַל פֶּלְלָלִים, לָבַלַב לָבְלָבִים, צָמַצַם צָמְצָמִים, תָּלַתַל תָּלְתָלִים.

6. בשמות מחומשים במשקל פֶּעֱלַעַל למשל: פֶּלְבֶּלֶב פֶּלְבֶּלְבִים פֶּלְבֶּלְבִי, שֶׁרְפָּרַף שֶׁרְפָּרְפִים, אֲדַמְדַּם אֲדַמְדָּמוֹת, יִרְקָרַק יִרְקָרְקָה, קִטְנִטֵּן קִטְנִטָּנִים.

7. וכן בשמות האלה:

אֲשַׁנֵּב אֲשַׁנְבִים, אֲתַנֵּן אֲתַנְנָה, דּוֹנֵג דּוֹנְגִי, חֲרָצַן חֲרָצָנִים, חֲשַׁמֵּן חֲשַׁמְנִים, יוֹבֵל יוֹבְלִים, כֶּרֶפֶס כֶּרְפָּסִי, מְאֻוִּיִּם מְאֻוִּיִּי, מַחְבֵּת מַחְבֵּתוֹת, סֶרַף סֶרַפִים (שֶׁרַף שֶׁרַפִים), עֶקֶרב עֶקְרָבִים, צִלְצַל [מִין חִיה] צִלְצָלִים צִלְצָלִי, רַעֲנָן רַעֲנָנִים, שְׁאָנָן שְׁאָנָנִים, שׁוֹשֵׁן שׁוֹשְׁנִים, שְׁנֵהב שְׁנֵהבִים, אֹלֵם ³³ אֹלָמִים אֹלָמוֹת.

נטיית השם שֶׁבַת ביחיד – שֶׁבַתוֹ, שֶׁבַתְכֶם; ברבים – שֶׁבַתוֹת, שֶׁבַתוֹתֵי; וכן שֶׁבַתוֹן. בשם פֶּחֹר הפתח מתקיים בנטייה, כגון פֶּחֹרָה פֶּחֹרִים פֶּחֹרִי.

יוצאים מכלל זה כמה שמות הנוטים על דרך הסגוליים:

1. שמות אחדים ממשקל פֶּעֱלַעַל – בצורות הנקבה: אֲדַמְדָּמַת, שֶׁחֲחֹרַת (במקרא), יִרְקָרוֹקַת (בלשון חז"ל), קִטְנִטוֹנֶת וכיוצא באלה (בלשון ימינו).

2. קצת שמות בני הברה אחת באים בריבוי גם על דרך הסגוליים "השלמים": הָרָה הָרָרִי, טַל טַלְלִים טַלְלִי, עֵם עֵמָּם עֵמָּמִי, צַד צַדָּדִים צַדָּדִי.

כלל טז. – פתח משתנה לחיריק ודגש בנטייה

במקצת שמות בני הברה אחת שתנועתם פתח – בא בנטייה חיריק במקום הפתח: פֶּת פֶּתוֹ, גֶּת גֶּתוֹת, פֶּת פֶּתִים פֶּתוֹת, מֶס מֶסִים, סֶף סֶפִים, צַד צַדוֹ, פֶּת פֶּתוֹ.

במקרא בא חיריק גם בשמות גִּלְגָּלִיו (בניקוד טברני: גִּלְגָּלִיו) מן גִּלְגַל, מוֹרָגִים מן מוֹרַג, וכן סִנְסָנִיו (בניקוד טברני: סִנְסָנִיו).

32. במקרא אָגְמִי אָגְמִיהֶם (בניקוד טברני: אָגְמִיהֶם).

33. וכו במקרא צורת המשנה אֵילִם: אֵילָמִים אֵילָמוֹת.

כלל טז.3 – פתח קיים לפני אות הראויה להיות דגושה

שמות שבסופם אות הראויה להיות דגושה ותנועתם האחרונה פתח (כלל טז.1 לעיל), הפתח מתקיים בהם.³⁴

שמות שבא בהם פתח בהברתם האחרונה (או היחידה):
בנטיית שמות שרי"ש בסופם. למשל: ³⁵בַּר [נקי] בָּרִים בְּרִי, הַר הָרִי הֶרֶךְ הָרִים
הָרִי, פֶּר פָּרִים, צַר צָרָה צָרִיה, שֶׁר שָׁרִיהֶם, מְלָצַר מְלָצָרִים, סוּגַר סוּגָרוֹ, פֶּרֶפֶר
פֶּרֶפְרִים פֶּרֶפְרִיכִם, סִמְדָר סִמְדָרִי סִמְדָרִים סִמְדָרִי, צָרָצַר צָרָצָרִים צָרָצָרִי.
בנטיית שמות שחי"ת או עי"ן בסופם. למשל: צַח צָחָה צָחִים צָחִי, רַע רָעִים רָעִי.
תן דעתך שהשמות בעלי סופית חי"ת במשקל זה, צורת נקבה שלהם היא גם צָחָה,
לָחָה, שָׁחָה.

כלל טז.4 – שמות הגזורים משם פרטי המסתיים בפתח

1. שמות פרטיים המסתיימים בפתח ובתי"ו – שם הייחוס הנגזר מהם הפתח בו
קיים והתי"ו רפה. למשל: אֵילָת אֵילָתִי, צָפַת צָפַתִּי, צָרְפַת צָרְפַתִּי צָרְפַתִּית.
2. השמות אשכנזי, ספרדי מנוקדים בדגש: אֲשַׁכְנְזִי, סַפְרָדִי, או ברפה: אֲשַׁכְנְזִי,
סַפְרָדִי.

כלל יז – משקל מפעלה, תפעלה

בשמות ממשקל מפעלה, תפעלה נטיית היחיד היא בדרך כלל על דרך הסגוליים.
למשל: מְחַלְקָה מְחַלְקַת־ מְחַלְקָתָה, מְשַׁפְּחָה מְשַׁפְּחַת־ מְשַׁפְּחָתָה, מְלַתְחָה מְלַתְחַת־
מְלַתְחָה מְלַתְחַת־ מְלַתְחָתָה, מְצַבָּה מְצַבַּת־ (עובדים), מוֹדְעָה מוֹדְעַת־ (אבל) מוֹדְעָתוֹ,
מוֹעֲצָה מוֹעֲצַת־ מוֹעֲצָתָה, מוֹשְׁבָה מוֹשְׁבַת־; תוֹדְעָה תוֹדְעַת־ תוֹדְעָתָה, תוֹכְחָה
תוֹכְחַת־ תוֹכְחָתִי, תוֹלְדָה תוֹלְדַת־.

יוצאים מן הכלל:

א. כמה שמות משורשי פ"נ: מְתַנֶּה מְתַנֶּת־ מְתַנֶּתִי, מְטַלָּה מְטַלָּת־, מְטַרָּה מְטַרָּת־
מְטַרָּתוֹ.

כך גם השם מְסַקְנָה: ³⁷מְסַקְנַת־ מְסַקְנָתָה. ברבים: מְסַקְנֹת מְסַקְנֹתִיךְ.

34. בהתאם לכלל ה לעיל.

35. אבל במילה בַּר במשמעות 'בן' הפתח משתנה לשווא. וראה משלי לא, ב. בימינו בַּר
במשמעות 'בן' אינו נוטה. בנקבה בַּת־ (סמכא) ובריבוי בְּנֵי־ (מצווה), בְּנוֹת־ (מזל).

36. תן דעתך להבדל בין מוֹעֲצָה למוֹעֲצָה [עצה, מזימה].

37. השם מְסַקְנָה – בלא דגש בסמ"ך.

ב. השמות משורשי ל"א. למשל: מְדַשָּׁא מְדַשָּׁא־, מְרַפָּא מְרַפָּא־ מְרַפָּא־, מְשַׁא מְשַׁא־; תּוֹצֵא תּוֹצֵא־ תּוֹצֵא־; וכן מְשׁוּאָה מְשׁוּאָה־. תן דעתך: בצורת הרבים של השמות במשקל מְפַעֵלָה, תְּפַעֵלָה הפתח נוהג כרגיל (לפי כלל ב): מְשַׁפְּחוֹת מְשַׁפְּחוֹת־, מְתַנּוֹת מְתַנּוֹת־, מְרַפָּאוֹת מְרַפָּאוֹת־; תּוֹלְדוֹת תּוֹלְדוֹת־. גם נטיית השם מְלַאכָה היא על דרך הסגוליים ביחיד: מְלַאכָה־, מְלַאכָתִי. ברבים: מְלַאכוֹת, מְלַאכוֹת־, מְלַאכוֹתֶיךָ.³⁸

כלל יח – נטיית השם גִּיא

בנטיית השם גִּיא בא צירי והוא נכתב מלא תמיד. למשל: גִּיא־ גִּיאִיות. במקרא גִּיאִיות, גִּיאוֹתֶיךָ (בניקוד טברני: גִּאִיות גִּיאוֹתֶיךָ), וכן נמצאת צורת המשנה (של הנפרד) גִּיא (בניקוד טברני: גִּיא גִּיא).

38. במקרא מְלַאכוֹת־, מְלַאכוֹתֶיךָ (בניקוד טברני: מְלַאכוֹתֶיךָ).

נספח: מגילת העצמאות של מדינת ישראל

(דוגמת טקסט מנוקד על פי השיטה המוצעת)

בְּאַרְצ־יִשְׂרָאֵל קִם הָעַם הַיְּהוּדִי, בְּהַ עוֹצֵבָה דְּמוֹתוֹ הַרוּחָנִית, הַדְּתִית וְהַמְּדִינִית, בְּהַ
חַי חַיִּי קוֹמָמִיּוֹת מִמְּלֻכְתִּית, בְּהַ יֵּצֵר נִכְסֵי תְּרָבוֹת לְאוֹמִיִּים וְכָל־אֲנוֹשִׁיִּים וְהוֹרִישׁ
לְעוֹלָם כּוֹלוֹ אֶת סֵפֶר הַסְּפָרִים הַנִּצְחִי.

לְאַחַר שֶׁהוֹגְלָה הָעַם מֵאַרְצוֹ בְּכוֹחַ הַזְּרוּעַ שֶׁמֶר לָהּ אֲמוּנִים בְּכָל אֲרָצוֹת פְּזוּרִיו,
וְלֹא חֵדַל מִתְּפִילָה וּמִתְּקוּנָה לְשׁוּב לְאַרְצוֹ וּלְחֵדָשׁ בְּתוֹכָהּ אֶת חִירוֹתוֹ הַמְּדִינִית.
מִתּוֹךְ קֶשֶׁר הַיִּסְטוֹרִי וּמִסוֹרֶתֵי זֶה חֲתָרוּ הַיְּהוּדִים בְּכָל דּוֹר לְשׁוּב וּלְהִיאָחֵז
בְּמוֹלְדֵתָם הָעִתִּיקָה; וּבְדוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים שָׁבוּ לְאַרְצָם בְּהֲמוֹנִים, וְחִלּוּצִים,
מִעֲפִילִים וּמִגָּנִים הַפְּרִיחוּ נִשְׁמוֹת, הִחֲיוּ שְׂפֹתָם הָעִבְרִית, בָּנוּ כְּפָרִים וְעָרִים,
וְהִקִּימוּ יִישׁוּב גָּדֵל וְהוֹלֵךְ, הִשְׁלִיט עַל מִשְׁקוֹ וְתְּרָבוֹתוֹ, שׁוֹחַר שְׁלוֹם וּמִגֵּן עַל עַצְמוֹ,
מֵבִיא בִּרְכַּת הַקֹּדֶמָה לְכָל תּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנוֹשְׂאֵ נֶפֶשׁוֹ לְעַצְמָאוֹת מִמְּלֻכְתִּית.

בְּשָׁנַת תרנ"ז (1897) נִתְכַּנַּס הַקּוֹנְגְרֶס הַצִּיּוֹנִי לְקוֹל קְרִיאָתוֹ שֶׁל הוֹגֵה חֲזוֹן הַמְּדִינָה
הַיְּהוּדִית תֵּאדוֹר הַרְצֵל וְהַכְרִיז עַל זְכוֹת הָעַם הַיְּהוּדִי לְתִקּוּמָה לְאוֹמִית בְּאַרְצוֹ.
זְכוֹת זֹו הוֹפְרָה בְּהַצְהָרַת בִּלְפֹּר מִיּוֹם ב' בְּנוֹבֵמְבֶּר 1917 וְאוֹשְׁרָה בְּמִנְדֹּט מְטַעַם
חֵבֶר הַלְאוּמִיִּים, אֲשֶׁר נָתַן בְּמִיּוֹחַד תּוֹקֶף בִּין־לְאוּמִי לְקֶשֶׁר הַהִיסְטוֹרִי שֶׁבֵּין הָעַם
הַיְּהוּדִי לְבֵין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְלְזְכוֹת הָעַם הַיְּהוּדִי לְהִקִּים מִחֲדָשׁ אֶת בֵּיתוֹ הַלְאוּמִי.
הַשּׂוֹאָה שֶׁנִּתְחַלְלָה עַל עַם יִשְׂרָאֵל בְּזִמְנוֹ הָאַחֲרוֹן, בְּהַ הוֹכְרָעוֹ לְטִבַּח מִלִּיּוֹנִים
יְהוּדִים בְּאִירוּפָּה, הוֹכִיחָה מִחֲדָשׁ בְּעֵלִיל אֶת הַהִכָּרָה בְּפִתְרוֹן בְּעִיִּית הָעַם הַיְּהוּדִי
מִחוּסֵר הַמוֹלֶדֶת וְהָעַצְמָאוֹת עַל יְדֵי חִידוּשׁ הַמְּדִינָה הַיְּהוּדִית בְּאַרְצ־יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר
תִּפְתַּח לְרוּחוֹהָ אֶת שַׁעְרֵי הַמוֹלֶדֶת לְכָל יְהוּדִי וְתַעֲנִיק לָעַם הַיְּהוּדִי מַעֲמַד שֶׁל אוֹמָה
שְׁוֹת־זְכוּיּוֹת בְּתוֹךְ מִשְׁפַּחַת הָעַמִּים.

שְׂאִרִית הַפְּלִטָה שֶׁנִּיצְלָה מִהַטְּבַח הַנָּאצִי הָאִיוִּם בְּאִירוּפָּה, וַיְהוּדִי אֲרָצוֹת אַחֲרוֹת
לֹא חֵדְלוּ לְהַעֲפִיל לְאַרְצ־יִשְׂרָאֵל, עַל אֵף כָּל קוֹשִׁי, מְנִיעָה וְסַכָּנָה, וְלֹא פָּסְקוּ לְתַבּוּעַ
אֶת זְכוּתָם לְחַיִּי כְּבוֹד, חִירוֹת וְעֵמֶל־יִשְׂרָאֵל בְּמוֹלֶדֶת עַמָּם.

בְּמִלְחַמַת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה תָּרַם הַיִּישׁוּב הָעִבְרִי בְּאַרְץ אֶת מְלוֹא־חֶלְקוֹ לְמַאֲבֵק
הָאוֹמוֹת הַשּׂוֹחָרוֹת חִירוֹת וְשְׁלוֹם נֶגֶד כּוֹחוֹת הַרָּשָׁע הַנָּאצִי, וּבְדָם חֲיִילָיו וּבְמַאֲמָצוֹ
הַמְּלַחֲמִתִּי קָנָה לוֹ אֶת הַזְּכוֹת לְהִימָנוֹת עִם הָעַמִּים מְנִיִּסֵּדִי בְּרִית הָאוֹמוֹת הַמְּאוּחָדוֹת.
ב'־29 בְּנוֹבֵמְבֶּר 1947 קִיְבְּלָה עֲצָרַת הָאוֹמוֹת הַמְּאוּחָדוֹת הַחֲלִטָה הַמְּחִיִּיבַת
הַקִּמַּת מְדִינָה יְהוּדִית בְּאַרְצ־יִשְׂרָאֵל; הָעֲצָרַת תִּבְעָה מֵאֵת תּוֹשְׁבֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְאַחֲזוֹ
בְּעַצְמָם בְּכָל הַצְּעָדִים הַנִּדְרָשִׁים מִצִּדָּם הֵם לְבִיצוּעַ הַחֲלִטָה. הַכְּרָה זֹו שֶׁל הָאוֹמוֹת
הַמְּאוּחָדוֹת בְּזְכוֹת הָעַם הַיְּהוּדִי לְהִקִּים אֶת מְדִינָתוֹ אֵינָה נִיתָנָה לְהַפְקָעָה.

זֹוהִי זְכוּתוֹ הַטְּבָעִית שֶׁל הָעַם הַיְּהוּדִי לְהִיּוֹת כָּל־עַם וְעַם עוֹמֵד בְּרִשּׁוֹת עַצְמוֹ
בְּמִדִּינָתוֹ הַרִיבוֹנִית.

לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי היישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, היא מדינת ישראל.

אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על-ידי האספה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 – תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת-העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל.

מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה ולקינוח גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

מדינת ישראל תהא מוכנה לשותף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה.

אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבניין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

אנו קוראים – גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חודשים – לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על השלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקדמת המזרח התיכון כולו.

אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

מתוך ביטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידנו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.